

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Book CLXXXIII

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 43

STATE ORDER
SOVEREIGNTY IN THE ERA
OF GLOBALIZATION

PROCEEDINGS FROM THE SCIENTIFIC CONFERENCE
HELD ON FEBRUARY 8TH AND 9TH, 2019

Accepted for publication at the 2nd electronic meeting of the Department of Social Sciences, held on June 25th, 2019, after being reviewed by academicians Kosta Čavoški and Aleksandar Kostić

EDITOR

academician

ALEKSANDAR KOSTIĆ

BELGRADE 2019

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXXXIII

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Књига 43

ДРЖАВНИ ПОРЕДАК СУВЕРЕНИТЕТ У ВРЕМЕНУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

ЗБОРНИК РАДОВА СА СИМПОЗИЈУМА
ОДРЖАНОГ 8. И 9. ФЕБРУАРА 2019. ГОДИНЕ

Прихваћено за објављивање на II електронском скупу
Одељења друштвених наука, одржаном 25. јуна 2019. године
на основу реферата академика Косте Чавошког и Александра Костића

УРЕДНИК

академик

АЛЕКСАНДАР КОСТИЋ

БЕОГРАД 2019

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Лектор
Невена Ђурђевић

Фотографија на корицама
А. Димиријевић / РАС Србија

Припрема за штампу
Досије студио, Београд

Тираж: 400 примерака

ISBN 978-86-7025-837-2

Штампа
Планета принт, Београд

САДРЖАЈ

- 9 | Реч уредника
- 13 | Реч Владимира С. Костића,
председника Српске академије наука и уметности
- 15 | Коста Чавошки, *Поредак и сувереност*
- 25 | Драган Симеуновић, *Суверенитет као проблем у
времену глобализације*
- 47 | Јован Бабић, *Краљевства и царства: прилози анализи односа
између глобализације и суверенитета*
- 65 | Слободан П. Орловић, *Српски уставни поредак на размеђу
теоријоричанског и практичног и права на самоопредељење*
- 87 | Владимир Н. Цветковић, *Државна сувереност и/или
национална безбедност (екстерне и интерне функције
концепција суверености)*
- 125 | Рајко Кузмановић, *Босна и Херцеговина – држава са
ограниченим суверенитетом*
- 135 | Миша Ђурковић, *Судска диктатура као инструмент
обновљене монроове доктрине*
- 157 | Будимир Кошутић, *Енџел о немачкој суверености и
евројској безбедности*
- 187 | Горан Марковић, *Нормативно и стварно у теорији
народног суверенитета*
- 211 | Ирена Пејић, *Уставостворна власт у времену глобализације*
- 227 | Владан Петров, *Устав данас – шта је остало од
суверености уставостворца?*
- 243 | Тијана Шурлан, *Интернационализација уставног права
најам глобализације уставног права*
- 263 | Драгана Коларић, *Ius ripiendi и суверенитет државе
у време глобализације*
- 309 | Јован Ђирић, *Европски суд за људска права и глобализација*
- 329 | Тамаш Корхеџ, *Суверенитет, националне државе, националне
мањине, глобализација – Мађарска, Мађари у Србији, Србија*
- 355 | Борис Кривокапић, *Државна сувереност и међународно право
у ери глобализације*

РЕЧ УРЕДНИКА

Зборник који је пред нама садржи радове саопштене на скупу под насловом „Државни поредак: сувереност у времену глобализације“ који је одржан 8. и 9. фебруара 2019. године у Српској академији наука и уметности у организацији Одбора за филозофију и друштвену теорију Одељења друштвених наука САНУ. Овај скуп је последњи у низу од пет скупова у оквиру циклуса „Стратешки правци развоја Србије у XXI веку“ који захвата кључне области од стратешког значаја за свако уређено и просперитетно друштво. Претходни скупови и пратећи зборници, посвећени образовању, науци, култури и економији, заједно са овим скупом представљају целину која сведочи о томе како је део српске елите видео и разумео ове области и која је решења предлагао за проблеме са којима се оне данас суочавају. Самим тим, зборници произашли из ових скупова могу да се схвате и као својеврсно сведочанство о Србији на почетку XXI века.

Циклус ће већ следеће године бити поновљен истим редоследом области, чиме ће се, уколико успе да одржи континуитет, добити увид у промене не само у поменутих областима у распону од пет година већ и слика о временској динамици тих промена из којих би се могло наслутити да ли је реч о осмишљеном правцу њиховог развоја или, пак, о несистематском и хаотичном лутању без јасно постављених дугорочних циљева.

Сада, када је први круг овог циклуса завршен, јасно се указује међусобна повезаност области које су у њему разматране. Није могуће говорити о култури и науци без образовања, нити је могуће о овим областима говорити без економске компоненте. Најзад, оно што све ове области обједињује је, у добром и лошем смислу, оквир државе без којих оне не могу да буду уређене на ефикасан начин, нити је могућа њихова продуктивна комплементарност. Имајући ово у виду, чини се да је овај последњи скуп који је посвећен државном поретку, са нагласком на суверенитет у времену глобализације, сажео и јасно артикулисао већину проблема који су констатовани на претходним скуповима.

Садашње време је, као што се често наглашава, време транзиције. При том се у највећем броју случајева има у виду транзиција из једног друштвеног и економског система у други, кроз који су пролазиле

и пролазе земље Источне Европе. Ово јесте време транзиције али, рекао бих, време глобалне цивилизацијске транзиције која није географски одређена, нити ју је могуће свести на економске и уско политичке промене. Налазимо се пред завршетком једне епохе чији су трагови и даље у нашем сећању али новонастало окружење их више не препознаје. Налазимо се пред знацима нове епохе чије обресе назиремо, али их не разумемо. Променама су захваћени не само свакодневни живот већ и вредносни систем, однос према традицији, разумевање историје, однос према држави и њеном суверенитету. Доскорашњи цивилизацијски оквир је радикално напуштен, а нови још није створен. Налазимо се у „ничијем“ простору са нејасним координатама, у скраћеном временском хоризонту у коме су сви обрасци традиционалног понашања, вредновања и односа релативизовани. Укратко, налазимо се у нестабилној тачки пресека различитих историјских, економских, вредносних и технолошких вектора чије нам путање нису довољно јасне.

Иако није експлицитно на овај начин, стање описано у претходном параграфу било је могуће уочити и на досадашњим скуповима. Тако је, на пример, скуп посвећен образовању указао на упадљиве нејасноће када су у питању циљеви образовања у Србији, уз јасне закључке да смо сведоци деградације образовних стандарда. То је, међутим, тек део шире слике глобалних промена не само код нас, већ и у свету. Скуп посвећен науци показао је несналажење и неразумевanje глобалног положаја науке и њене суштинске повезаности са образовањем, али и са ширим геостратешким контекстом у коме се она схвата инструментално, са јасним политичким импликацијама поткрепљеним знатним финансијским средствима. Скуп на коме су размотрени проблеми културе у Србији, иако је његов фокус био на идентитетским аспектима културе, остао је, чини се, недоречен не само због тога што не постоји јасна свест о значају културе у поменутиим глобалним превирањима већ и због саме природе ове области чије су границе флуидне, а сам појам недовољно прецизно одређен. Најзад, на скупу посвећеном економији разматрани су проблеми запослености у Србији са јасним знацима радикалних промена на глобалном тржишту рада. Био је то скуп који је, чини се, најјасније указао на глобалне промене које су у току, са последицама које ће захваљујући новим технологијама у непосредној будућности у потпуности изменити цивилизацијски контекст.

Ако је претходна констатација о томе да се налазимо у транзицији епоха тачна, онда је разумљива симултаност промена у областима образовања, науке, културе и економије, са једне стране, и релативизација концепта државе са друге стране. Традиционално схваћена држава је

оквир у коме се у пресеку јавних интереса одређене заједнице формулише не само дневна и дугорочна политика у ужем смислу те речи, већ и све њене пратеће компоненте као што су образовање, наука, култура и економија, али и вредносни систем. Релативизацијом појма државе, а пре свега њеног суверенитета, нестају јасно омеђене границе интереса једне заједнице који се, често индукованом конфузијом, представљају као превазиђени, ретроградни и штетни по саму заједницу. Имајући то у виду, постаје јасније несналажење у свим сферама јавног интереса јер он сам постаје нејасан.

Ипак, глобализација је неизбежан процес јер је технолошки напредак укинуо просторне и временске границе. Све се наизглед одиграва у садашњем тренутку, без обзира на географске координате, што је новина коју досадашња историја не познаје. У таквом окружењу проток капитала, слободна тржишта, укидање свих могућих баријера, широко културно прожимање и тренутна комуникација изгледају као неслућени цивилизацијски напредак. И заиста, из такве перспективе државни суверенитет се чини анахроним и непотребним. Али, то је заблуда далеко опаснија од многих заблуда којима у ближој и даљој прошлости нисмо одолели. Не постоји слободан проток капитала, не постоје универзално слободна тржишта, а културно прожимање је најчешће једносмерно и неретко наметнуто. Наводне предности глобализације инструментализоване су непроменљивом суштином политичког и геостратешког деловања које је мотивисано интересима крупног капитала. Отуда не треба да нас изненади ако се прети санкцијама државама које у свом интересу ограничавају тржиште великим светским компанијама или постављају услове којим бране своје уже и шире интересе.

Релативизацијом појма државног суверенитета ствара се псеудо-правни оквир за несметани продор на циљана тржишта, али и могућност меког или тврдог усмеравања њиховог унутрашњег устројства у кључним сегментима који су били предмет претходних скупова у оквиру овог циклуса. Стога, када је реч о Србији, не треба да чуди драстична деградација образовања, одвраћање од фундаменталних истраживања у науци и усмеравање на практичне технолошке иновације, одсуство дугорочне стратегије у култури и систематско затирање уставна културе, деиндустријализација и довођење „страних инвеститора“ чији профит не остаје у земљи итд.

Радови саопштени на скупу и објављени у овом зборнику, иако сви обрађују проблеме суверенитета у времену глобализације, могу се поделити у две тематске целине. У првој се разматрају политички и геостратешки аспекти, док је друга целина посвећена правним аспектима

суверенитета и глобализације. Тиме шеснаест радова који чине овај зборник у великој мери покрива такорећи све аспекте проблема државног суверенитета и његове угрожености глобализацијом.

Желео бих, на крају, да се захвалим свим учесницима који су својим излагањима допринели да овај скуп, а самим тим и овај зборник, добију јасан тематски фокус. Организатори скупа дугују посебну захвалност проф. Ратку Марковићу на драгоценим сугестијама када је реч о избору појединих проблема које би скуп требало да обухвати. Најзад, овом приликом желим да се захвалим проф. Драгану Симеуновићу без чијег ентузијазма и несебичне помоћи организација овог скупа не би била могућа.

Александар Костић

РЕЧ ВЛАДИМИРА С. КОСТИЋА
ПРЕДСЕДНИКА СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ
НАУКА И УМЕТНОСТИ

Поштовани председниче Академије наука и уметности Републике Српске, поштовани часници и чланови Српске академије наука и уметности (САНУ), поштовани учесници овога скупа, госпође и господо, данашњи скуп је сам по себи кристално јасан. Имате наслове, имате предаваче: међутим, иза овог скупа крије се једна мала прослава, рекао бих један мали успех, или још боље успех амбициозне жеље која је пре шест, седам година (а сведок сам тог пута од самог почетка) започела у једном одбору Одељења друштвених наука. Идеја је била једноставна: САНУ има обавезу да буде присутна у сагледавању актуелног, савременог тренутка у различитим областима нашег живота. Примерено, јер смо дефинисани као највиша установа у области науке и културе, али се границе које би дефинисале те велике области заправо прилично преплићу, оне су некада нејасне, а једне без других дефинитивно не могу. И тада је била идеја да се направи први циклус, заправо нешто што би се сваке године одиграло у оквиру циклуса, чули сте од академика Александра Костића о чему се ради, који би обухватио пет великих области, и то овим редом: образовање, наука, култура, економија и државни поредак, са извесним фокусима у свакој од ових области, наравно.

Да ли смо када смо циклус започели са темом образовања веровали да ћемо успети? Да будемо искрени, постојала је између конференција посвећених образовању и науци једна латенца од преко годину дана. Тада се јавио мали црв сумње да ћемо негде посустати, јер је прилично тешко координисати све оне који су у овом науку учествовали; међутим, некако смо се тргли, састанци су се одржавали после тога један за другим и за сваком од конференција, што сматрам посебно значајним, остали су писани трагови. И ми данашњим, односно и сутрашњим скупом заправо затварамо први круг, први циклус. Свих пет тема је обрађено. Али, обрађено је само у првој итерацији. Идеја је заправо да ми наставимо без икакве паузе и да се поново, после пет година, вратимо на тему образовања, па потом науке, и тако редом, остављајући и даље писане трагове шта су неки мислећи људи у Србији сагледавали када су у питању ови заиста кључни аспекти живота наше заједнице.

Друго питање које се овде поставља је да ли је Академија била у стању да сама изнесе овакав подухват? Не, није. И то САНУ од самог почетка није ни крила. Академија то може да уради само уз помоћ озбиљних људи који се овим проблематикама баве и који о њима знају врло често и више од нас, односно наших чланова који су у блиским областима. Према томе, понудили смо простор да људи који одређене проблеме разумеју, о томе проговоре. Ово што изговарам може се проверити по списковима предавача. Други предуслов који смо поставили је да они који учествују у тим симпозијумима не буду нужни истомишљеници. Због чега би се истомишљеници окупљали, једни другима говорили оно у чему се међусобно слажу и због чега се међусобно препознају? Покушали смо да успоставимо једну просвећенију форму дијалога и један од комплимената организаторима ових скупова, ако могу ја да га дам као човек који је чак и од извесних учесника овог симпозијума дефинисан као „тек медицинар“, је да су и дијалози након предавања остали записани – да се ауторизују и да се види шта су људи који знају о чему говоре (а мислим да свако ко данас и сутра учествује зна о чему говори) изrekli у САНУ, где се нису слагали, где су биле евентуалне границе одређених неспоразума и како су они превазилажени. Мислим да је и то лековито за наше друштво – дијалог је очито могућ, без међусобног вређања и унижавања. Ја сам почео да губим наду да је тако нешто могуће, али на вама је да докажете да то јесте и да је ово само моја старачка мрзовоља.

Госпође и господо, за ову врсту ваше активности најтоплије вам се захваљујемо, јер помажете не само Академију, већ и ширу заједницу у разумевању кључних проблема. Ја вам се, кажем, захваљујем, али вас и уверавам да, без обзира шта ће бити у будућности, ова идеја остаје једна од кључних активности Академије, јер на тај начин ми још увек имамо неку врсту непрекинуте пупчане врпце са реалношћу. И на овоме ће сви који се будемо и ако се будемо питали, истрајавати. Организаторима честитам на свему што се овде данас догађа, али указујем да је и раније било неколико кључних састанака у САНУ. Ти састанци су имали за циљ да покушају да предвиде шта то будућност доноси свима нама? Нажалост, није било много заинтересованих. Када смо пак правили скупове о историјским интригама, међусобним сукобима, о причама које су биле увек на изванредан начин повезане са историјским тајнама и сенкама, сала је готово по правилу била испуњена. Негде смо колективно престали да будемо способни да се суочавамо са кључним питањима и проблемима и да о њима озбиљно разговарамо. Стога, ово што ви данас радите и што су радили ваши претходници у прве четири теме, рекао бих да има неку врсту пионирског значаја. И за друштво у целини, и за саму САНУ, посебно.

СУВЕРЕНИТЕТ, НАЦИОНАЛНЕ ДРЖАВЕ,
НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ, ГЛОБАЛИЗАЦИЈА
– МАЂАРСКА, МАЂАРИ У СРБИЈИ, СРБИЈА

Тамаш Корхец

Факултет за правне и пословне студије „Др Лазар Вркашић“, Нови Сад
Уставни суд Републике Србије

Сажетак. Новине у политици Мађарске према Мађарима у Србији довеле су до значајних промена у троуглу држава домаћин – национална мањина – матична држава. Институт двојног држављанства, укључивање двојних држављана у политички живот Мађарске и нови систем финансијске подршке коју Мађарска обезбеђује Мађарима ван граница представљају значајне новине у политици Мађарске према прекограничним Мађарима. Као резултат ових нових мера, Мађари у Војводини су масовно примили држављанство Мађарске и све више и активније се укључују у политички живот Мађарске, док се са друге стране јавља све већа пасивност и незаинтересованост Мађара у Војводини према политичком животу у Србији. Нова политика матичне државе је свакако успешна, ако се она мери према броју нових држављана, регистрацији бирача за изборе у Мађарској, подршци ФИДЕС-у, као и у погледу веће привржености локалних Мађара мађарском језику и култури.

Истовремено, постоје и одређене слабости. Мере су се показале немоћним у погледу заустављања неповољних демографских процеса мађарске заједнице у Србији. Исцеловање Мађара са вековних огњишта скоро да никада није било израженије него у последњих 5–6 година. Осим тога, мере матичне државе никако не доприносе ни интеграцији Мађара у државу и друштво Србије. Гради се један паралелан *свеи* са све мање мостова и прожимања.

Дугорочна стабилност међуетничких односа на овом простору захтева да нови односи и нове политике постану предмет билатералног међудржавног уговора Мађарске и Србије, јер постојећи из 2003. године је превазиђен, нарочито променама које су уследиле након 2010. године. Било би такође пожељно да се постигне равнотежа између све веће блискости Мађара у Србији Мађарској и њихове интеграције у државу и друштво Србије.

Кључне речи: Мађарска, Србија, двојно држављанство, матична држава, права националних мањина

1. Увод

У нашем Региону али и шире, суочавамо се са једном интересантним појавом. Са једне стране, све је израженија глобализација економског, културног али и политичког и правног простора, информације и људи су постали изузетно мобилни, добровољна, индивидуална економска миграција у Европи је масовнија но икада. Грађани масовно

мењају државу у којој живе, чак и без снажног егзистенцијалног притиска. Данас су под сувереном влашћу једне, сутра друге државе. Са друге стране, модел националне државе из деветнаестог века, са јаким етничким елементима и концептом државног суверенитета остаје владајући модел и концепт организације и деловања држава у Европи, етнички национализам је и даље снажан покретач и фактор мобилизације бирача у политици.¹

Показало се да европске интеграције и општа глобализација, иако неспорно и битно мењају наш свакодневни живот, не решавају национално питање ни у Западној Европи (види Шкотску и Каталонију), а нарочито не у Источној Европи и на ширем простору Балкана.²

Националне државе 21. века у Европи, посебно постсоцијалистичке државе, готово без изузетака су уградиле у своје Уставе посебна права националних мањина, и својим уставима и ратификованим међународним споразумима јемче право припадницима националних мањина на очување и изражавање националног идентитета, посебности.³ Међутим, иза званичних политика које декларишу плуралност националних идентитета, често се скривају страхови од етничке различитости, па и намера да се простор националне државе ослободи од етничке, националне различитости.⁴

Пројекат изградње етнички хомогене националне државе латентно је препознатљив у великом броју држава, без обзира на уставне одредбе и званичну политику влада. С друге стране, представници националне мањине и многи политичари и државни функционери у матичним државама отворено или скривено маштају о осамостаљивању или уједињењу територије на којој живе националне мањине са матичном државом.

У суштини, када је реч о национализму, о циљевима већинског и мањинског национализма мало тога се у нашем ширем региону битно променило од 19. века, као што су и државе остале национално и етнички плуралне, без обзира на често и понекад грубо прекрајање граница под велом националног самоопредељења након Првог и Другог светског рата, али и касније.

1 Kymlicka, Will and Straehle, Christine (1999) *Cosmopolitanism, Nation-States, and Minority Nationalism: A Critical Review of Recent Literature* *European Journal of Philosophy* 7:1, str. 66–68.

2 Vizi, Balázs (2013) *EURÓPAI KALEIDOSZKÓP Az Európai Unió és a kisebbségek*. Budapest, 123.

3 Halász, Iván (2014) *A Közép-európai alkotmányok születése és identitása (1989–2012)*, Budapest, 118–120.

4 Varady, Tibor (1997) *Minorities, Majorities, Law and Ethnicity: Reflections of the Yugoslav Case*, *Human Rights Quarterly*, Vol. 19, 47.

Међународна заштита права националних мањина, нарочито у оквирима Савета Европе и ОЕБС-а, довела је до извесне стандардизације ових права, што је битно утицало и на уставно и унутрашње право националних држава али ни данас немамо сигуран рецепт за успех.⁵ Питање остаје како обезбедити стабилност, демократију и просперитет у националним државама које у суштини и нису (једино) националне државе? Коју улогу у томе треба да има држава домаћин, припадници већине и мањине у држави, матична држава, а коју међународне организације или Европска унија? Да ли нас глобализација приближава решењу или удаљава од ње?

Овај рад проучава актуелне тенденције у систему координата: национална држава (Република Србија) – матична држава (Мађарска) – национална мањина (мађарска национална мањина у Србији). Почев од 2010. године, од када је на парламентарним изборима победила странка деснице ФИДЕС Виктора Орбана, Мађарска је значајно модификовала и допунила своју политику према Мађарима који живе у суседним државама (на отцепљеним територијама, како се то често у политичком дискурсу Мађарске дефинише). Овај рад има за циљ да укаже на битне елементе овакве нове политике према Мађарима који живе у Републици Србији (у даљем тексту Србија) – Аутономној Покрајини Војводини (у даљем тексту Војводина)⁶, односно да анализира ефекте ове политике, посебно имајући у виду двојно држављанство, учешће војвођанских Мађара у политичком животу Мађарске и систем донација којима Мађарска помаже Мађарима у Војводини у области привреде, образовања, културе и информисања. Овај рад је подељен у четири целине.

5 Заједнички европски стандарди у вези са заштитом и правима националних мањина су постепено изграђени у оквиру мониторинга две конвенције Савета Европе: Оквирне конвенције за заштиту националних мањина (1995) и Европске повеље о регионалним и мањинским језицима (1992). У случају обе конвенције постоји систем периодичних извештаја држава уговорника о имплементацији преузетих обавеза као и Мишљења саветодавног комитета експерата који је задужен за мониторинг имплементације конвенције. Обе конвенције су ступиле на снагу 1998. године, те је стога у овом двадесетогодишњем периоду у значајној мери уобличен тачан садржај преузетих обавеза у вези са заштитом мањине. За међународне стандарде заштите националних мањина посебан значај има институција Високог комесара за националне мањине ОЕБС-а, а нарочито препоруке овог органа у вези са заштитом и правима националних мањина које су дефинисане и објављене почев од 1996. године.

6 У тексту се наизменично користи термин Мађари у Војводини и Мађари у Србији. Разлог за ово лежи у чињеници да припадници мађарске националне мањине у Србији традиционално, као аутохтоно становништво, живе искључиво на територији Војводине. Ван Војводине у Србији живи занемарљив број Мађара који су се тамо доселили махом након Другог светског рата из Војводине.

Након уводног дела и теза биће приказана политика Владе ФИДЕС-а према Мађарима у суседним државама, као и нека концептуална питања која се постављају када је реч о оваквој политици. У трећем делу рада биће приказани конкретни елементи и ефекти ове политике у случају Мађара у Војводини, као и реакција државних органа Републике Србије (у даљем тексту „Србија“) у односу на ову политику, док у четвртом делу следе неки закључци и препоруке у вези са овом тематиком.

Основне тезе

Основна теза овог рада јесте да су новине у политици Мађарске према Мађарима у Србији довеле до значајних промена у троуглу држава домаћин – национална мањина – матична држава. Овим променама се мења традиционална улога у заштити мађарске мањине, како Србије тако и Мађарске као матичне државе, да ове промене утичу и на питање интеграције мађарске мањине у Србији, као и на досадашњи концепт држављанства и суверенитета. Ефекат ове политике је да се Мађари у Србији све више ослањају на Мађарску, постепено се интегришу у политички живот Мађарске, јача се њихово исељавање из Србије, док су у политици Србије према Србима у суседним државама препознатљиви неки елементи политике Владе ФИДЕС-а према Мађарима у окружењу Мађарске. Мађарска постепено преузима бригу о очувању идентитета и институција Мађара у Србији од Србије и ствара се систем заштите у којој све снажнију улогу игра матична држава.

2. Нови елементи политике Мађарске према Мађарима у суседним државама

Након пораза у Првом светском рату, Краљевина Мађарска (Угарска) изгубила је 2/3 своје територије, а трећина етничких Мађара (више од три милиона) је остала да живи на отцепљеним територијама као национална мањина, пре свега у Румунији, Чехословачкој и Краљевини СХС. Поред територија где су Мађари живели као локална мањина, прекрајањем граница, Румунији, Чехословачкој, и Краљевини СХС припојене су и регије са компактним мађарских становништвом. У последњих сто година, откад су успостављене такозване тријанонске границе Мађарске⁷, Мађарска тражи политичке одговоре на питање како да заштити Мађаре у суседним државама, како да се преброди и преболи *тријанонска траума*. Након пропасти покушаја да се ми-

7 Тријанон је дворач у склопу комплекса Версајске палате поред Париза, где је потписан мировни споразум са Мађарском и одређене су њене нове границе након Првог светског рата.

лом или силом изврши ревизија тријанонског мировног споразума и повраћаја (барем дела) изгубљених територија и становништва, социјалистичка Мађарска се фактички „одрекла“ својих сународника. Символички нови заокрет у политици према Мађарима ван граница извршен је доношењем новог Устава Мађарске из 1989. године⁸, као и изјавом првог демократски изабраног премијера Мађарске Јожефа Антала, да се у души осећа као премијер 15 милиона Мађара (према проценама толико укупно етничких Мађара живи у данашњој Мађарској и ван Мађарске).⁹ Од тада, Мађарска има уставну обавезу да се брине о Мађарима ван граница и да помаже њихово опстајање на вековним огњиштима. У наредне две деценије изграђен је комплетан правни и институционални систем за имплементацију уставне обавезе према Мађарима ван граница.¹⁰

Након две деценије, 2010. године, када је странка Виктора Орбана ФИДЕС на изборима остварила велику победу и обезбедила двотрећинску (уставотворну) већину у мађарском парламенту, формирана је друга влада Виктора Орбана (прва је водила Мађарску у периоду између 1998–2002), донет је нови Устав (Основни закон) Мађарске и дефинисани су нови елементи у политици Мађарске према Мађарима у суседним државама. Од тада, ФИДЕС суверено влада у Мађарској, те је ова странка успела да убедљиво победи и на наредна два избора 2014. и 2018. године. Нови устав Мађарске је изазвао контроверзне реакције у домаћој и међународној стручној и политичкој јавности. Венецијанска комисија Савета Европе је у својој детаљној анализи посебно критиковала неке делове новог Устава: проглашење ништавним свих аката

8 Године 1989. парламент Мађарске је у целости изменио текст 20. Закона о Уставу Републике Мађарске из 1949. Овај Устав је важио до децембра 2011. године. Члан 6, став 3 овог Устава садржавао је одредбу према којој Република Мађарска осећа одговорност према прекограничним Мађарима.

9 Ову изјаву је премијер Антал дао у јуну 1990. године, на манифестацији тадашње владајуће странке у Мађарској МДФ, чији је председник био. Види: Ablonczy Balázs, Antal József előtt tiszteleg az Európa Parlament, *Válasz*, 31.03.2015. <http://valasz.hu/vilag/antall-jozsef-elott-tiszteleg-az-europai-parlament-111153> (посећено 21. априла 2019).

10 Између осталог, створени су органи управе за Мађаре ван граница, формиран је посебан буџет за ове намене преко којих је Мађарска финансирала организације и институције Мађара у суседним државама, са свим суседима Мађарска је склопила билатералне уговоре о реципрочној заштити националних мањина, Донет је такозвани „статусни закон“ који је обезбеђивао разне повластице „регистрованим“ Мађарима у Мађарској који нису држављани Мађарске, основана је Стална мађарска конференција, као тело састављено од представника Владе Мађарске, парламентарних странака у Мађарској, као и политичких представника Мађара у суседним државама и дијаспори.

донетих у периоду социјализма, етничку концепцију нације, наглашену одговорност према Мађарима ван граница и њихову заштиту, пренаглашавање хришћанства, националне историје и националних вредности, смањене надлежности Уставног суда и дефиницију брака као заједнице мушкарца и жене.¹¹ Када је реч о Мађарима ван граница, Устав је разрадио и ојачао дотадашње уставне обавезе.¹² Иако је нови устав више ојачао него променио основни постулат политике Мађарске према Мађарима ван граница (очување националног идентитета прекограничних Мађара и опстајање на вековним огњиштима), почев од 2010. године у оквиру политике Мађарске јављају се и нови елементи и институти који доводе не само до квантитативних промена него и квалитативних.

Први и најважнији нови елемент ове политике представља јавноправно уједињење Мађара ван граница преко института двојног држављанства, односно масовног и готово неограниченог пријема у држављанство етничких Мађара, али не само њих, и њихово укључење у политички живот Мађарске.¹³ Други, нови елемент ове политике представља нови систем финансијске подршке коју Мађарска обезбеђује Мађарима ван границе, односно делимично преузимање обавеза коју државе домаћини имају према мађарским мањинама од стране Мађарске – матичне државе. Приликом приказивања ових нових елемената политике желимо истражити у којој мери се на овај начин мења традиционални концепт држављанства, суверенитета као и циљеви и обавезе држава у заштити националних мањина. У овом контексту посебно желимо истражити ефекте масовног пријема држављана Србије у држављанство Мађарске, система материјалне подршке и донација Мађарске Мађарима у Војводини, као и укључивање војвођанских Мађара у политички живот Мађарске.

11 Venice Commission, Opinion on the new Constitution of Hungary, Opinion 621/2011, Strasbourg, 20. June 2011. [www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)016-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)016-e) (посећено 21. априла 2019. године).

12 Посебна одредба Основног закона Мађарске (који је ступио на снагу 1. јануара 2012. године) је посвећена Мађарима ван граница. Одредба „Д“ у Начелима гласи: *Мађарска, имајући у виду заједничкиво мађарске нације сноси одговорност за судбину Мађара ван њених граница, помаже оистанак и развој ових заједница, подржава њихове најоре за очување њиховој мађарској идентитетима, остварење њихових индивидуалних и колективних права, оснивање самоуправа, њихов срећан животи у родном завичају те помаже њихову међусобну сарадњу и сарадњу са Мађарском.*

13 Премијер Виктор Орбан и вицепремијер Жолт Шемјен о јавноправном уједињењу нације су говорили у новембру 2017. године за МТИ. <https://magyarnemzet.hu/archivum/belfold-archivum/orban-viktor-most-van-mire-szerenynek-lenni-3857919/> (посећено 21. априла 2019).

*Двојно држављанство, Закон из 2010. и њени ефекти,
реакције суседних држава*

Законом о изменама и допунама Закона о држављанству из 2010. године¹⁴, популарно назван *Закон о двојном држављанству*, Мађарска омогућује стицање држављанства свим странцима, без пресељења на територију Мађарске и одрицања од дотадашњег држављанства уз испуњење три услова, да је било који предак страног држављанина био држављанин Мађарске (било када у историји), да лице познаје Мађарски језик, и да не постоје безбедносне сметње за пријем тог станца у држављанство Мађарске.¹⁵ Овај закон омогућио је практично свим етничким Мађарима (али не само њима) да у поједностављеном поступку, у кратком року приме мађарско држављанство, без губитка ранијег држављанства и без промене свог пребивалишта. Штавише, овај закон формално-правно омогућује и милионима етничких Румуна, Срба, Хрвата, Русина, Словака да стекну мађарско држављанство под условом да говоре или науче мађарски језик на основном нивоу комуникације.¹⁶

Повлашћени пријем странаца, без одрицања од ранијег држављанства и без промене пребивалишта омогућен је и законима о држављанству многих држава, па тако и Србије, но масовно проширење држављанства на становнике друге државе, нарочито у граничном појасу, отвара многа питања која су у вези са самим концептом државе, држављанства и суверенитета државе.

Ако државу посматрамо као суверену власт која потиче од народа (држављана), државе (концепт *народној суверенијетету*) која се простире на државним границама омеђеној територији али и на држављане без обзира на њихово место боравка (*Весифалијски концепт суверенијетету*)¹⁷, а држављанство као редован, јединствен и трајан јавноправни однос између конкретне државе и физичког лица¹⁸, онда морамо констатовати да у ове постулате горе описан систем двојног

14 2010 évi XLIV Törvény a magyar állampolgárságról szóló 1993-évi LV Törvény módosításáról (44. Закон о измени 55. Закон о мађарском држављанству.

15 Исто, члан 4.

16 Готово цела територија данашње Словачке, већи део територије данашње Хрватске, половина данашње територије Румуније, територија Војводине у Србији припадали су Краљевини Мађарској пре 1920. године. Сви потомци тадашњег становништва ових територија, без обзира на етничко порекло, имају право да траже пријем у мађарско држављанство под условом да знају мађарски.

17 Кратак сажетак ова два концепта суверенитета у Pogonyi, Szabolcs (2011) Dual citizenship and sovereignty, Nationalities Papers, 39:5, 687–689, DOI: 10.1080/00905992.2011.599377.

18 Корхеџ, Тамаш (2012) Управно право, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, стр.

држављанства уноси извесну пометњу. На овај начин становници државе А ступају у комплексан јавноправни однос са великим бројем међусобних права и обавеза са државом Б у којој не живе. На овај начин, у конкретном случају могуће је да на значајним територијама дуж државне границе са државом Б живи становништво које јавноправно припада и држави А и држави Б. Док су појединачна одступања од јединствености држављанства као јавноправног односа између појединца и државе у којој појединац живи изузетак који не мења основне постулате државе и држављанства, масовна појава двојног држављанства представља својеврсно одступање од традиционалног концепта суверености државе и држављанства. У оквиру овог рада није могуће приказати и размотрити сва питања која се отварају омогућавањем двојног држављанства, нити њихов утицај на суверенитет државе, једнакост грађана, демократију и концепт либералне грађанске државе. Међутим, оно што је свакако потребно констатовати јесте да постоји тенденција, како у међународном праву тако и у упоредном управном праву, према којој ранији отпор према институцији двојног држављанства јењава, што је праћено и све израженијом подршком у теорији да се призна људско право на двојно држављанство.¹⁹ Са друге стране, многе државе и даље административно спречавају и санкционишу својим држављанима пријем у страну држављанство. Ове државе сматрају да преко двојног држављанства стране државе проширују свој суверенитет на њиховој територију, те да се двојном везом и двојном лојалношћу разбија кохезија политичке нације, равноправност грађана и принцип солидарности међу грађанима. Теоретичари који не гледају на двојно држављанство као на безопасну, бенигну друштвену нужност са једне стране су спремни признати да војна и пореска обавеза више нису кључни аргументи за одржавање монолитног (јединственог) традиционалног концепта држављанства али да двојно држављанство може бити проблем са становишта једнакости грађана, друштвене солидарности и проширења суверенитета. Ови аутори истичу да многи случајеви двојног држављанства нису резултат глобализације, интеграције миграната, него управо политика изградње и хомогенизације нације, везивања становника суседних држава за матичну државу.²⁰

Реакције држава у којима живи велики број припадника мађарске националне мањине на масован пријем у мађарско држављанство биле су различите. Неке државе су двојно држављанство доживеле као

19 Spiro, J., Peter (2010) Dual Cizenship as Human Right, *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 8/1, стр. 129.

20 Pogonyi, Szabolcs (2011) Dual citizenship and sovereignty, *Nationalities Papers*, 39:5., DOI: 10.1080/00905992.2011.599377, стр. 691.

атак на суверенитет државе и предузеле су конкретне контра мере (пре свега Словачка али и Украјина)²¹. Овим мерама омогућено је одузимање новим држављанима Мађарске словачко, односно украјинско држављанство. Остале државе у региону повлашћени и масован пријем у држављанство Мађарске својих држављана прихватили су из различитих побуда (Србија, Хрватска, Словенија, Румунија, Аустрија).²² Након девет година од почетка примене овог закона може се констатовати следеће: више од милион странаца, претежно Мађара ван граница, примљено је у Мађарско држављанство (око 12% од укупног броја мађарских држављана). У окружењу, у највећем проценту мађарско држављанство примили су Мађари у Војводини, али и не-Мађари у Војводини. Процењује се да је број држављана Мађарске који имају пребивалиште у Србији око 200 хиљада и живе у највећем броју у граничном појасу са Мађарском.

Држављанство претпоставља својеврсну лојалност држави, приликом готово сваког пријема у држављанство (било које државе) даје се изјава или се полаже свечана заклетва којом нови држављани прихватају државу као своју домовину и обавезују се на поштовање прописа и институција своје нове домовине. У случају конфликта између држава двојних држављана ови грађани су најчешће принуђени да крше своју лојалност према једној од својих држава. Међутим, чак и да нема отвореног непријатељства између две државе постоји велики број државних служби у којима јавноправна веза са две државе нужно „дисквалификује“ или барем ставља у специфичан положај двојне држављане. Запослење у тајним службама државе, у одбрамбеним структурама, као и у дипломатији тешко је замислива уз снажне јавноправне везе са иностраном државом. Чак и у државним службама где двојно држављанство не представља логичну препреку приликом запошљавања, може се оправдано поставити питање да ли двојно држављанство у пракси отежава пријем тих људи у државну службу, да ли двојно држављанство представља ризик приликом безбедносне процене лица (полиција, јавно тужилаштво, царина итд.). У нашем правном поретку постоји апсолутна уставна забрана губитка држављанства Србије, то јест, пријем у страно држављанство ни на који начин није

21 Pogonyi, Szabolcs (2017) Europeanization of Kin-Citizenship and the Dynamics of Kin-Minority Claim-Making: The Case of Hungary, *Problems of Post-Communism*, 64:5, DOI: 10.1080/10758216.2017.1329630, стр. 7.

22 Можда и основни разлог за благу реакцију ових држава лежи у чињеници да су и неке од ових држава својим законима омогућиле повлашћени пријем странаца без одрицања од држављанства и промене пребивалишта. Рецимо, опште је позната чињеница да су Хрвати у БиХ готово без изузетака држављани Републике Хрватске и да активно учествују и на изборима за посланике Хрватског Сабора.

ограничен или санкционисан престанком држављанства Србије. Закон о држављанству садржи једну општу одредбу у односу на статус двојних држављана према се којем они, када је се налазе на територији Србије сматрају држављанима Србије.²³ Ова начелна одредба решава многа питања која се могу поставити у случају права и дужности двојних држављана. Са друге стране, рецимо Закон о Полицији предвиђа случајеве када је двојним држављанима онемогућено запослење у овом државном органу, када то представља својеврсну безбедносну сметњу.²⁴

Укључивање нових држављана у пољитички живот Мађарске

Државни званичници Мађарске често истичу да је институцијом двојног држављанства – пријемом у Мађарско држављанство извршено јавноправно уједињење мађарске нације, Мађара у Мађарској и Мађара који живе ван граница Мађарске (ти људи који су и пре јавноправног уједињења били део исте нације у језичком и културном смислу). Променом изборних закона омогућено је учествовање нових двојних држављана (оних који немају пребивалиште на територији Мађарске) на изборима за мађарски парламент (од 2014. године) као и на изборима за Европски парламент (од 2019. године).²⁵ Двојни држављани без пребивалишта гласају уз претходну регистрацију, тако да испуњене гласачке листиће шаљу у коверти за ову намену, пре свега дипломатско-конзуларним представништвима Мађарске. На овај начин двојни држављани постају активни учесници политичког живота у Мађарској, утичу на исход избора у Мађарској и у случају да немају пријављено пребивалиште у Мађарској, та политичка кампања се проширује и на подручја насељеним двојним држављанима у суседним државама. У целом овом процесу посебну улогу имају етничке политичке странке Мађара у овим државама, и то пре свега оне странке са којима ФИДЕС има посебне везе и партнерство. Тако Савез Војвођанских Мађара (у даљем тексту СВМ), водећа политичка странка Мађара у Србији, која је у стратешком партнерству са странком ФИДЕС, учествује помагањем у регистрацији бирача али и у мобилизацији бирача и у кампањи ФИДЕС-а. Иако двојни држављани немају пресудни утицај на исход избора у Мађарској према одређеним проценама 2018. године, ФИДЕС је обезбедио двотрећинску већину у Парламенту управо гласовима двојних држављана.

23 *Закон о држављанству Републике Србије, Службени гласник, бр. 135/2004, 90/2007 и 24/2018, члан 5.*

24 *Закон о полицији, Службени гласник, бр. 6/2016, 24/2018, 87/2018 члан 137, став 2.*

25 *Законом број 203 из 2011 о избору посланика за парламент Мађарске, члан 12, став 3. и изменама 2018. године 93. Закона из 2003. године о избору чланова Европског Парламента, члан 2А, омогућено је да на изборима гласају и држављани без места пребивалишта или боравка у Мађарској.*

Систем донација, укључивши и привреду

Као што је то већ раније наведено, између 1990. и 2010. године изграђен је снажан институционални систем за помагање Мађарима ван граница у Мађарској, те постоји дводеценијски континуитет у издвајању значајних буџетских средстава који су намењени очувању мађарских заједница ван граница Мађарске. Без обзира на континуитет, од 2010. године, за време друге па касније и треће владе Виктора Орбана, дошло је до значајних промена и на овом плану. Промене су значајне у четири правца. Као прво, дошло је до значајног повећања висине средстава која су намењена прекограничним Мађарима и њиховим организацијама.²⁶ Као друго, неке веома значајне јавне установе које служе остваривању права мађарских мањина су изграђена и њихов рад је обезбеђен искључиво, или скоро искључиво из донација Мађарске²⁷, као треће, значајна средства су издвојена за привредни препород и развој Мађара ван граница, односно на намене који нису непосредно у служби очувања идентитета и културе и за које раније нису била обезбеђена средства. Као четврто, извршена је централизација у додели донација, односно донације су дељене готово искључиво према приоритетима и предлозима водећих политичких странака Мађара, ван граница који су стратешки партнери ФИДЕС-а.²⁸

3. Политика Мађарске према Мађарима у Војводини и њене практичне консеквенце

У претходном делу овог рада указали смо на нове елементе политике Мађарске, као матичне државе према Мађарима који живе ван границе Мађарске, пре свега према припадницима мађарских националних мањина који живе на подручјима која су пре краја Првог светског рата припадала Краљевини Мађарској. У овом, трећем делу рада,

26 Жолт Шемјен, вицепремијер Мађарске, изјавио је да су буџетска средства намењена преко-граничним Мађарима повећана десет пута – са девет милијарди форинти 2010, на 89 милијарди 2016. <https://szegedma.hu/2017/05/semjen-a-hataron-tulimagyarsag-tamogatasi-rendszere-minden-elemben-mukodik> (посећено 20. априла 2019. године).

27 Међу овим јавним установама као типичан пример могли бисмо навести Универзитет *Sapientia* у Румунији, Високу школу „Ференц Ракоци Други“ у Украјини и Радио-телевизију Панон у Србији.

28 Стратешки партнери ФИДЕС-а су међу политичким организацијама Мађара. У Србији то је Савез Војвођанских Мађара, међу политичким организацијама Мађара у Словачкој то је Странка мађарске заједнице, а међу политичким организацијама Мађара у Румунији то је Демократски савез Мађара у Румунији, док је међу политичким организацијама Мађара у Украјини то Културни савез Мађара у Закарпатљу.

желимо приказати и анализирати начин остваривања ове политике у случају Мађара у Србији, те указати на ефекте ове политике на положај, интеграцију, политички живот, идентитет и демографски положај Мађара у Србији. Пре анализе посебне политике и њених ефеката кратко ћемо се осврнути на „мађарско питање“ у Србији.

Крајњак осврти на мађарско питање у Србији

Мађари и Срби вековима живе једни поред других или заједно на простору, пре свега, данашње Војводине али и у Барањи, Славонији, деловима данашње Мађарске и данашњем румунском Банату. Док су Срби све до краја Првог светског рата представљали једну од бројчано значајних мањина у Краљевини Угарској (Мађарској), дотле почев од 1920. године, након прекрајања државних граница у ширем региону, Мађари су постали једна од најбројчанијих мањина у Југославији, односно Србији. Од прве половине 19. века мађарска политичка елита у Мађарској је водила политику стварања националне државе, према томе, политику интеграције али и асимилације мањина уз извесне законске гаранције у вези са индивидуалним језичким правима.²⁹ Политички представници Срба у Мађарској су водили вишедеценијску борбу за своју етничку аутономију у оквиру Аустријског царства, односно у Краљевини Угарској. У неком смислу реципрочно, променом граница, политика у Краљевини СХС, касније Југославији, у суштини јесте била усмерена ка слабљењу и што успешнијој асимилацији бројчане мађарске заједнице у северном делу државе. Наравно, ових сто година не можемо посматрати као јединствен период. Однос државе према припадницима мађарске националне мањине у двадесетим година двадесетог века или у периоду након ослобођења, крајем 1944. и почетком 1945. године, тешко можемо упоредити са политиком државе током седамдесетих година 20. века или почетком 21. века.³⁰ Оно што

29 Мађарски парламент је 1868. донео такозвани 44. Закон о равноправности народности (1868 évi XLIV Törvénycikk a nemzetiségi egyenrangúság tárgyában), који је признавао широка језичка права народностима у Угарској, али без признавања колективних права и аутономије (осим у случају Хрватске).

30 Након припајања територија Мађарске Србији, двадесетих година предузете су ригорозне мере обезвлашћења Мађара, Мађарима није било признато право гласа, масовно су отпуштени из државних служби, број школа на мађарском језику је десеткован, поседи мађарских велепоседника су национализовани итд. 1944/1945 нове власти у Војводини су вршиле масовну одмазду према мађарском цивилном становништву, процењује се да су тада без суђења убијена између 10 и 40 хиљада припадника мађарске мањине у Србији. За разлику од тога Мађарски парламент је 1868. донео такозвани 44. Закон о равноправности народности (1868 évi XLIV Törvénycikk a nemzetiségi egyenrangúság tárgyában), који закон је признавао широка језичка права народностима у Угарској, али без признавања колективних права и аутономије (осим у случају Хрватске).

је свакако утицало на положај Мађара на простору Србије јесу међудржавни односи између Југославије – Србије и Мађарске. Данас, мађарска национална мањина представља најбројнију националну мањину у Србији (без територије Косова и Метохије)³¹ која традиционално живи искључиво на територији Војводине, има развијен политички живот, велики број културних, образовних и медијских установа, разгранату образовну мрежу и аутентично политичко представништво на свим нивоима власти.

Пријем у држављанство Мађарске – јавнојравно уједињење нације изнад државних граница

Када је реч о пријему у мађарско држављанство, Мађари у Србији се по много чему издвајају у односу на мађарске националне мањине у ширем региону. Са једне стране, политички представници војвођанских Мађара су још деведесетих година јавно захтевали од Мађарске да им омогући пријем у мађарско држављанство.³² Када се идеја преточила у позитиван закон, највеће интересовање за пријем у држављанство су приказали поново Мађари у Војводини. Крајем 2010. и 2011. Године, али и много година касније, редови испред Генералног конзулата Мађарске у Суботици били су дугачки, заказивање термина за пријем документације се вршило месецима унапред. Данас, огромна већина Мађара у Србији је држављанин Мађарске, проценат нових држављана у односу на укупан број Мађара је овде највећи у свим државама у окружењу Мађарске. Бројке указују на то да је омогућавање пријема у мађарско држављанство наишло на велико интересовање Мађара у Војводини и оно не јењава у протеклим годинама. Држава Србија се од првог дана односила према двојном држављанству неутрално, односно ни на који начин није спутавала њено спровођење на својој територији. Нема податка о томе да су грађани који су примљени у држављанство због тога доживели било какве непријатности од стране државних органа Србије. Иако не постоје озбиљнија социолошка истраживања о томе, из редовних медијских извештавања може се стећи релативно целовита слика о томе шта је главна мотивација за потражњу мађарског држављанства. Поред етничког поимања држављанства и историјског аргумената од стране тражиоца „ми смо Мађари па је природно да има-

31 Према последњем попису становништва из 2011. године, број Мађара у Србији износи 253 хиљаде.

32 Андраш Агоштон, некада водећи мађарски политичар, 5. децембра 2009. године изјавио је да је он још далеке 1997. године, у име странке коју води, захтевао двојно држављанство за Мађаре у Војводини. *Kettős állampolgársággal a nemzeti integrációért*, Интернет портал VAJMA <https://www.vajma.info/cikk/tukor/3037/Kettos-allampolgarsaggal-a-nemzeti-integracioert.html> (посећено 21. априла 2009).

мо и мађарско држављанство“ или „и наши преци на овим просторима су били мађарски држављани, природно је да то будемо и ми“, највећи број заинтересованих за држављанство Мађарске нескривено указује на своју економску мотивацију. Привремени рад или трајно исељење у развијене земље Западне Европе или у Мађарску без административних препрека, представља главни покретач натурализације. Ова мотивација често покреће и оне који се још нису одлучили да дефинитивно напусте своју домовину али реално рачунају и на такав потез у будућности. Наравно, код многих постоји симбиоза националне симболике и економских интереса. Оно што је такође извесно и без озбиљнијих социолошких истраживања, јесте да је међу новопримљеним држављанима Мађарске све више не-Мађара, са или чак и без предака мађарске националности. Ови грађани Србије су најчешће уложили енергију зарад учења мађарског језика са јасном мотивацијом да се иселе из Србије, пре свега у Западну Европу. Оно што је извесно, двојно држављанство је свакако довело до повећања престижа, како мађарског језика тако и мађарске државе међу грађанима Србије.

Укључивање у политички живот – учествовање на изборима

Већ смо раније указали на то да укључивање Мађара двојних држављана у политички живот мађарске нације представља део уједињење нације изнад државних граница, и оно је нови елемент политике Владе ФИДЕС-а у односу на прекограничне Мађаре. Како се овај процес одвијао у пракси, посебно у Војводини, у случају Мађара у Србији? Изборни закони Мађарске постепено су омогућили гласање мађарских држављана који немају пребивалиште у Мађарској на изборима за парламент Мађарске, а касније и у Европски парламент, све то уз претходну регистрацију и гласање путем писма. У целом овом процесу, проналажење бирача, помоћ у процесу регистрације при гласању, пренос писама до конзулата Мађарске у Суботици, мобилизација и организација политичке кампање представља „задатак“ политичких странака, стратешких партнера ФИДЕС-а – у случају Србије, СВМ-а. СВМ је овај задатак обавио преко снажне медијске кампање и преко разгранате и професионалне мреже страначких активиста широм Војводине на терену, уз примену метода које се иначе примењују приликом избора у Србији (метода „од врата до врата“, евиденција сигурних бирача итд.). Анализа расположивих података показује да је број регистрованих бирача прекограничних двојних држављана у сталном порасту, као што се стално повећава и излазност на изборима од 2014. године, када је то први пут то омогућено. Године 2014. било је укупно регистровано око 194 хиљаде прекограничних бирача, од којих је гласало приближно

129 хиљада³³. Тачни подаци нису расположиви у погледу регистрованих прекограничних бирача у Србији, али је према СВМ-у, уз њихову помоћ регистровано 12 хиљада.³⁴ Четири године касније, 2018. године, укупно је регистровано нешто више од 378 хиљада прекограничних бирача, а гласало је 225 хиљада, у Србији је било регистровано око 54 хиљаде, а гласало је близу 25 хиљада.³⁵ Ако имамо у виду да велики број двојних држављана има пријављено пребивалиште и у Мађарској, а исто тако значајан број се и фактички преселио у Мађарску или привремено живи и ради тамо (они не гласају писмом него на бирачком месту у Мађарској), стварни број Мађара из Војводине, двојних држављана, који је укључен у политички живот Мађарске знатно је већи од наведеног броја.

На досадашња два одржана избора (у априлу 2014. и априлу 2018. године) међу бирачима ван Мађарске који гласају писмом, странка ФИДЕС је освојила више од 90% гласова, за разлику од Мађарске где је подршка ФИДЕС-у била испод 50%. Ова фрапантна разлика јасно указује на популарност ФИДЕС-а и њене политике међу новим држављанима, па тако и у Војводини. Партнерство ФИДЕС-а и СВМ је толико очигледно да неки аналитичари, уз дозу малициозности, СВМ посматрају као војвођанску филијалу ФИДЕС-а.³⁶ Остале мађарске политичке организације у Војводини или су се потпуно подредиле СВМ-у³⁷ или су потпуно изопштене из сарадње и донација од стране ФИДЕС-а.³⁸

33 Подаци Националне изборне комисије Мађарске <http://www.valasztas.hu/dyn/pv14/szavossz/hu/eredind.html> (Посећено 21. априла 2019. године)

34 Изјава Кароља Пала, функционера СВМ. <http://www.vmsz.org.rs/hirek/tortenesek/leginkabb-vajdasagi-magyarok-szeretnenek-szavazni>

35 Подаци Националне изборне комисије Мађарске. <http://www.valasztas.hu/levelsavazas-jegyzokonyv> (посећено 20. 4. 2019).

36 Формулацију према коме је СВМ локална експозитура ФИДЕС-а често користи познати либерални публициста и новинар Габор Бодиш. Види: <https://naplo.org/index.php?p=hir&modul=minaplo&hir=6523> (посећено 22. априла 2019. године).

37 Типичан пример јесте Демократска странка војвођанских Мађара, која иако је имала релативно стабилно бирачко тело и политичко представништво у Темерину, Бечеју и Суботици, већ дуго низ година није самостално изашла на изборе а изузетно ретко добија и могућност да неког свог кандидата предложи на листи СВМ-а.

38 Демократска заједница војвођанских Мађара и Мађарски покрет су организације који су стекле изборни легитимитет, имају своје посланике и одборнике у Скупштини АП Војводине, многим локалним самоуправама, као и у Националном савету мађарске националне мањине, заједно са око 20% подршке у мађарском бирачком телу немају никакву комуникацију и сарадњу са ФИДЕС-ом, као ни са органима Мађарске који су задужени за прекограничне Мађаре, потпуно су искључене из система донација, како у процесу доделе донација тако и у погледу одлучивања о донацијама.

У време писања овог рада у току је кампања за изборе за Европски парламент. Кампања букти и у Војводини, пре свега у срединама где у значајном броју живе Мађари. Билборди, политичке рекламе у електронским и писаним медијима, велики број кампањских дешавања – митинга збора грађана, организовано је од стране СВМ-а, уз гостовање неких политичара ФИДЕС-а. Према незваничним подацима, број регистрованих бирача у Војводини је порастао са 54 хиљаде на око 70 хиљада. Предстојећи избори за Европски парламент још више ће показати у којој су мери Мађари у Војводини укључени у политички живот Мађарске, не само по броју регистрованих бирача, политичке кампање, него и по чињеници да се на листи ФИДЕС-а за Европски парламент налази и Андор Дели, политички функционер СВМ-а, који је од 2014, као посланик са листе ФИДЕС-а, већ сада посланик у Европском парламенту. Андор Дели је у Европски парламент изабран тако да је до избора био потпредседник Владе АП Војводине из редова СВМ-а. Поред Делија, на листи ФИДЕС-а се поново налази и Андреа Бочкор, Мађарица из Закарпатја – Украјине.

Из горње анализе видели смо да су двојни држављани све више и више заинтересовани за политички живот Мађарске, да масовно учествују у политичком животу и изборима, и да готово једногласно подржавају ФИДЕС. За разлику од ове тенденције, све веће укључивање у политички живот Мађарске у погледу учешћа у политичком животу Србије, оваква тенденција није присутна, ни у погледу изражене жеље за учешћем на изборима, као ни у погледу подршке водећој етничкој политичкој странци СВМ. Од 2014. године јасно је уочљиво да Мађари у све мањем проценту учествују на разним изборима у Србији, а паралелно са тиме, стално се смањује број гласова Мађара које осваја СВМ, односно њени кандидати.³⁹ Чак и уколико урачунамо чињеницу да се због старења становништва и значајног исељавања број бирача Мађара смањује, пад подршке СВМ-у је знатно већи од демографског губитка. Иако број војвођанских Мађара који гласају за ФИДЕС данас још није доказано прешао број оних који на изборима у Србији гласају за СВМ тенденција неумољиво указује на овакав тренд. Може се оправдано поставити питање, како је то могуће, имајући у виду безрезервну поли-

39 Године 2014, на изборима за Народну скупштину, листа СВМ је освојила више од 74 хиљаде гласова, док је само две године касније СВМ освојио око 55 хиљада гласова. Опадање подршке СВМ-у је још уочљивије на непосредним демократским изборима за чланове Националног савета мађарске националне мањине. Док је у јуну 2010. године листа СВМ освојила око 59 хиљада гласача, уз излазност од 54%, у октобру 2014. године листа СВМ освојила је 46 хиљада гласова, уз излазност од 40%. У октобру 2018. године листа СВМ је освојила мање од 39 хиљада гласова, уз излазност од 36%. Подаци из извештаја РИК-а и Републичког завода за статистику.

тичку и материјалну подршку коју СВМ ужива, односно прима, како из Будимпеште тако и из Београда? Сигуран одговор на ово питање немамо, али оно што је извесно јесте да ФИДЕС и њен председник Виктор Орбан ужива готово безрезервну подршку Мађара, двојних држављана у Војводини, док Иштван Пастор и СВМ, иако очигледно признати и подржавани од ФИДЕС-а, такву подршку не уживају. Један од могућих одговора би могао бити да постепена али неспорно успешна интеграција војвођанских Мађара у политички живот Мађарске постепено смањује интерес Мађара према политичком животу у Србији. Окретање главе према престоници матичне државе уједно представља скретање погледа са Београда и Новог Сада, па чак и Суботице.⁴⁰

Систем донација у случају војвођанских Мађара

У претходном делу рада указали смо на промене које је Влада ФИДЕС-а увела у систем донација прекограничним Мађарима. Када је реч о Мађарима у Војводини, оно што захтева посебну пажњу јесте, са једне стране финансијска подршка Војвођанској стратегији развоја привреде СВМ-а преко Фондације Просперитати (*Prosperitati*), док је са друге стране појава да се најзначајније установе које служе очувању националног идентитета Мађара све више и у све већој мери финансирају од стране Мађарске уместо Србије.

Стратегија развоја привреде и Фондација „Просперитати“

Када је реч о финансирању Војвођанске стратегије развоја привреде СВМ-а, она се на основу Уредбе Владе Мађарске у периоду од 2015–2018. финансирала из буџета Мађарске са 60 милијарди форинти, што износи непуних 200 милиона евра. Средства из буџета Мађарске се троше у виду бесповратних донација (уз сопствено учешће корисника) и субвенционисаних кредита физичким лицима и правним лицима преко Фондације „Просперитати“.

У дистрибуцији средстава из буџета Мађарске главну улогу има Фондација „Просперитати“, која је основана од стране физичких лица и разних удружења грађана који су блиски СВМ-у. Заступник, директор Фондације, је високи функционер СВМ, бивши заменик покрајинског секретара за привреду Балинт Јухас. Фондација преко разних конкурса нуди са једне стране бесповратна средства за набавку пољопривредне механизације, опреме за наводњавање, куповину пољопривредног земљишта, куповину сеоских кућа за младе брачне парове, улагања у се-

40 Суботица је центар Мађара у Србији, како по броју Мађара који живе у овом граду тако и по томе да најзначајније политичке, културне, медијске и образовне установе ове заједнице имају седиште и центар својих активности у Суботици.

оски туризам, стартап кредите за индивидуалне предузетнике итд., док са друге стране даје повољне кредите средњим и великим привредним друштвима. Међу општим условима, на конкурсима Фондације „Просперитати“ постоји и одредба према којој на конкурс могу учествовати физичка лица са држављанством Србије и Мађарске и са пребивалиштем у Србији, док правна лица могу учествовати ако њихови власници, физичка лица или запослени испуњавају овај претходни услов.⁴¹ На овај начин директно се повезује привредна подршка са институцијом двојног држављанства. Према званичницима Фондације „Просперитати“, у периоду 2015–2018. потписано је више од десет хиљада уговора о дотацији, у вредности од неколико хиљада до више милиона евра, а укупно, за три године, у привредни развој Мађара у Војводини уложено је око 250 милиона евра.⁴² Циљ овог пројекта је вишеструк, са једне стране да се економски оснаже мађарски пољопривредници, предузетници у Војводини, док с друге стране овим мерама жели се зауставити масовно исељавање из Војводине, односно опстајање и остајање на вековним огњиштима.

Имајући у виду циљеве и обим система донација преко Фондације „Просперитати“, може се констатовати да је она у Србији спроведена без икакве контраактивности Србије у погледу њеног спровођења. Да су преко система финансијске подршке – дотација и кредита – средства стигла у више хиљада, пре свега пољопривредних, домаћинстава у Војводини, али да су и милиони евра донација и кредита стигли и код успешних средњих и великих предузећа чији су власници Мађари. Очигледно да је преко ових средстава привређивање многих мађарских породица олакшано, да су велики и успешни предузетници Мађари постали још јачи и су они данас нека врста синекуре ФИДЕС-а и СВМ-а у Војводини. С друге стране, основни циљеви, опште јачање економског положаја Мађара у Војводини, а пре свега заустављање исељавања за сада нису постигнути, донације и кредити су махом отишли у руке оних који су и без таквих донација и кредита релативно успешно пословали и планирали су останак у Србији. На одлуку оних који су узели свет под ноге, понуда стартап донације или могућност куповине нове приколице или плуга за трактор није утицала. Богати су постали још богатији, док они без економске перспективе углавном нису наишли на солидан ослонац.

41 Члан 4 Правилника о општим условима за конкурсисање Фондације „Просперитати“. https://www.prosperitati.rs/sites/default/files/altalanos_szabalyzat_0.pdf (посећено 22. априла 2019. године).

42 Evelyn Pesevszki, A siker három éve, Дневни лист *Magyar Szó*, 8. децембар 2018. <https://www.magyarso.rs/hu/3856/kozelet/194214/A-siker-h%C3%A1rom-%C3%A9ve.htm> (посећено 22. априла 2019. године).

Преузимање бриге о националним мањинама

Према европским стандардима о заштити националних мањина обезбеђивање и остваривање права националних мањина, омогућавање очувања елемената националног идентитета представља обавезу и одговорност државе у којој националне мањине живе.⁴³ Овај принцип изражен је и у мишљењу Венецијанске комисије Савета Европе. У истом мишљењу је додато да у случају да националне мањине имају матичну државу, њена помоћ у заштити идентитета мањине је легитимна али треба да буде изузетак и да таква активност поштује суверенитет државе домаћина.⁴⁴

Раније у овом тексту указали смо на то да је Мађарска од 2010. године значајно повећала укупна средства која се из Буџета Мађарске издвајају за рад и програме установа мађарских мањина у региону, те да се изградња и рад неких изузетно значајних установа данас у целисти финансирају из буџета Мађарске. Овакав нов однос Мађарске као матичне државе Мађара присутан је и у случају Србије. Бригу за јавне установе, установе које служе обезбеђивању јавног интереса и обезбеђење уставних права мађарске националне мањине у Србији преузима Мађарска. За илустрацију ове тврдње навешћемо пример Националног савета мађарске националне мањине, Медијске куће Панон РТВ у Суботици и Студентског дома „Европа“ у Новом Саду. Национални савет Мађара у Србији, то јест, демократски изабран орган нетериторијалне самоуправе се већим делом финансира из буџета Мађарске. У буџету националног савета више од деведесет посто прихода се обезбеђује као донација из Мађарске а средства из буџета Републике, АП Војводине и јединица локалних самоуправа у проценту знатно мањем од 10%.⁴⁵ Чак иако узмемо у обзир да је национални савет често само посредник у расподели донација из Мађарске за различите програме и пројекте установа и организација, овај податак свакако завређује пажњу и указује на специфичну улогу матичне државе у остваривању права мађарске националне мањине у Србији. Слична је ситуација и са медијском кућом РТВ Панон у Суботици, чији је један од оснивача и Национални савет Мађара. Ова медијска кућа данас производи највећи део медијског садржаја у области радио-телевизије на мађарском језику

43 European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), Report on the Preferential Treatment of National Minorities by their Kin-State (Venice, 19–20 October 2001), [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF\(2001\)019-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF(2001)019-e), стр. 22–23 (посећено 13. 4. 2019).

44 Исто.

45 Финансијски план Националног савета за 2019. годину, http://mnt.org.rs/sites/default/files/attachments/3_ules_2018_osszefuzve_honlapra.pdf

у Србији и програмом покрива већи део територије Србије где живе Мађари. Ова медијска установа, иако формалноправно није јавни медијски сервис, она заправо обезбеђује јавно обавештавање на мађарском језику, чак у већем обиму него покрајински јавни медијски сервис. Цела медијска кућа са комплетном инфраструктуром је изграђена из буџетских средстава Мађарске, а и средства за рад се већим делом обезбеђују из јавних финансијских средстава из Мађарске (остатак, пре свега, из сопствених средстава – продаја медијског садржаја и рекламе). РТВ Панон само незнатни проценат својих прихода обезбеђује из буџета Републике, АП Војводине и локалних самоуправа. Следећи илустративни пример јесте Студентски дом „Европа“, који је изграђен већим делом из средстава буџета АП Војводине и чији је суоснивач АП Војводина. Иако у Студентском дому „Европа“ живе и бораве домаћи студенти високошколских установа у Србији (њих око 400), примарно студенти новосадског универзитета, целокупан годишњи буџет ове установе финансиран је из јавних средстава Мађарске. Неспорно је да Студентски дом „Европа“ својим радом и деловањем обезбеђује остваривање јавног интереса, но за такву своју делатност из буџета државе Србије средства не добија него се та значајна средства обезбеђују из буџета Мађарске. Поред издвојених примера могли бисмо навести низ јавних установа у Србији које служе обезбеђењу права мађарске националне мањине и чији оснивач је Република Србија, АП Војводина или локалне самоуправе и које, у великој мери, зависе од донација из буџета Мађарске, но у тим случајевима Мађарска обезбеђује само додатна средства с којима се унапређује њихов рад али њихов рад и опстанак је обезбеђен и без тих донација.⁴⁶

Ефективна мера политичке Мађарске као мањинске државе на интеграцију и демографска кретања

Према европским стандардима заштите националних мањина и према примерима најбоље праксе, национално питање у једној држави је најбоље решено ако су остварени следећи циљеви: под један, припадници националне мањине уживају пуну и ефективну једнакост (не само формалну једнакост пред законом) са припадницима већинског народа; под два, ако прописи и мере државе обезбеђују и омогућују припадницима мањине да очувају и развијају елементе свог посебног националног идентитета, односно да сами одлучују у питањима која су

⁴⁶ Међу те установе бисмо навели Издавачку установу Форум, Учитељски факултет на мађарским наставним језиком Универзитета у Новом Саду у Суботици, Д.о.о. Мађар со, Камерни театар у Сенти, Гимназије за таленте Костолањи у Суботици и Бољаи у Сенти итд.

везана за њихов идентитет; да не постоји тенденција асимилације, и под три, ако припадници националне мањине осећају и доживљавају државу у којој живе као своју, ако нису изоловани од већинског друштва него чине њен интегрални део, односно ако су интегрисани у државу и друштво. Европски примери, који се у стручној литератури наводе као најуспешнији када је реч о националним мањинама (аустријска-немачка мањина у покрајини Алто-Адице – Јужни Тирол у Италији, шведска мањина у Финској, немачка мањина у Белгији – Валонији) одликују се, између осталог, великим степеном интеграције националне мањине у државу у којој живе. У сваком од наведених примера основну бригу о мањини обезбеђује држава у којој живе. Чак и у случају Аустријанаца у Јужном Тиролу – Алто Адице, где је Аустрија према међународном праву гарант њихових права, одбијена је иницијатива локалних немачких политичара да им Аустрија обезбеди аустријско држављанство. На овом трагу неки познати теоретичари истичу да проширивање држављанства матичне државе на националну мањину онемогућује остваривање аутономије, што се сматра највишим степеном правне заштите неке националне мањине.⁴⁷ Без одговарајућих научних истраживања било би преурањено оценити дугорочне ефекте политике мађарске владе на интеграцију Мађара у Србији али и спорадични расположиви подаци указују на тенденцију да политика двојног држављанства, интеграције прекограничних Мађара у политички живот Мађарске, велике донације у области привреде и преузимање бриге о националних установама Мађара доводе до тога да Мађари у Војводини решаваће својих проблема све више виде кроз институције Мађарске, матичне државе, а све мање кроз институције државе Србије. Све то може довести до једне помало парадоксалне ситуације – *физички живим у Србији, овде стичем своје приходе, њлаћам њорезе, њравни сисџем Србије ме обавезује, али уједно вирџуално све више живим у Мађарској и решавање својих њроблема очекујем од Мађарске*. Већ данас сусрећемо се са појавом да Мађари на северу Војводине уопште не прате информативне програме РТС-а или РТВ Војводине и да се примарно информишу из мађарских медија, често не домаћих него из Мађарске. У протекле две деценије стално опада знање српског језика али и интересовање за српски језик и културу међу младим Мађарима, посебно на северу Војводине, што на неки начин унапред опредељује исход напора за интеграцију и доводи до својеврсног окретања према матичној држави, чак и оних који не напуштају свој завичај.

47 О томе је опширно и аргументовано писао Баубек, види Bauböck, Rainer. 2007. „The Trade-Off between Transnational Citizenship and Political Autonomy.“ In The Trade-Off between Transnational Citizenship and Political Autonomy, edited by Thomas Faist and Peter Kivisto, Basingstoke: Palgrave Macmillan, стр. 69–91.

Пријемом у држављанство Мађарске грађани Србије стичу могућност слободног насељавања и рада у целој Европској унији без административних ограничења. Према неким проценама, примарна мотивација за пријем мађарског држављанства лежи у намери напуштања вековних огњишта, пре свега из економских мотива. Иако држављанство не представља разлог и мотив исељавања, оно свакако представља ефикасно средство исељавања. Последице су тешко сагледиве, међутим, чињеница јесте да је данас исељавање значајнији фактор смањивања броја Мађара у Србији. Постоје нагађања и спекулације да је омогућавањем стицања држављанства Мађарска хтела да ублажи недостатак радне снаге у Мађарској, која је изазвана лошом демографском ситуацијом и насељавањем Мађара из Мађарске у Западну Европу. И без егзактних података, можемо изјавити да се већина Мађара из Војводине насељава у Западној Европи а не у Мађарској, иако је миграција према Мађарској такође значајна.

Док је асимилација Мађара у Војводини била изражена седамдесетих и осамдесетих година преко интегралног југословенства, данас асимилација представља незнатан фактор у смањивању броја Мађара у Србији. Двојно држављанство је неспорно довело до јачања престижа мађарског језика али и припадности мађарском народу, те је стога њен антиасимилацијски ефекат свакако присутан. Но, са друге стране, ако посматрамо да је остајање и опстајање Мађара на вековним огњиштима основни, уставом декларисан главни циљ политике према прекограничним Мађарима, онда су ефекти нове политике упитни. Немамо целовите и прецизне податке о броју Мађара који су се иселили из Војводине помоћу двојног држављанства, али је извесно да је тај број у протеклим годинама петцифрен.

Однос Србије према популацији коју води Мађарска према Мађарима у Србији

Већ смо раније указали на то да Србија благонаклоно посматра проширење мађарског држављанства на многе грађане Србије, пре свега на Мађаре у Војводини. Исто тако, Србија ни на који начин не спречава укључивање двојних држављана у политички живот Мађарске, нити спровођење стратегије развоја привреде у подручјима претежно насељеним Мађарима двојним држављанима, а благонаклоно посматра и финансирање рада многих установа војвођанских Мађара. Разлога за овакво понашање власти Србије има много, међу којима треба посебно истаћи изванредне односе две државе. Водећи политичари у обе државе наглашавају да су односи две државе на историјском максимуму. Можемо слободно изјавити да према многим транспарентним и мање транспарентним показатељима, Србија данас нема боље односе ни са једним

својим суседом од Мађарске, али и да је Мађарској тренутно најбољи комшија Србија. Србија ужива безрезервну подршку Мађарске на путу европских интеграција, све је више значајних улагања у привреду Србије из Мађарске, а у току је и инфраструктурни пројекат повезивања Будимпеште и Београда брзом пругом, који је вредан више милијарди долара. Мађарска у међународним организацијама гласно хвали политику Србије према националним мањинама (уместо ранијег, понекад критичког тона), а у неким заједно са Србијом спречава пријем Косова у чланство. Поред тога, стотине милиона евра помоћи коју Мађарска издваја као подршку култури и економском положају Мађара у Србији у великом проценту улази и у њен буџет Србије. Сви наведени разлози представљају веома прагматичан интерес Србије да благонаклоно гледа на снажно присуство Мађарске на територији Србије, на све снажније повезивање Мађара у Србији и Мађарске као матице.

Могући додатан разлог за прихватање овакве изражене улоге Мађарске као матичне државе у односу на Мађаре у Србији представља и сличност положаја Србије у односу на Србе у окружењу. Након пропасти политике *сви Срби у једној држави*, Србија 21. века је у потрази за решењем како да успешно помаже и заштити Србе у окружењу, посебно у државама насталим на простору бивше СФРЈ, у складу са својом уставном обавезом.⁴⁸ Искуства Мађарске, мађарски модел у овом погледу можда представља опцију и за Србију. Омогућавање двојног држављанства, институционално, политичко и економско повезивање Срба у региону и држави Србији је процес који је већ започет. Познат је и неспоразум између Србије и Црне Горе због могућности да Срби у Црној Гори приме држављанство Србије, због чега Црна Гора контрамерама прети да ће оваквим двојним држављанима одузети држављанство Црне Горе.⁴⁹

4. Завршна разматрања

Мађарска већ сто година тражи адекватан одговор-лек на огроман губитак својих територија и становништва након Првог светског рата, када је једна трећина етничких Мађара остала ван граница Мађарске. И након бурних сто година, више од два милиона Мађара живи у окружењу Мађарске. ФИДЕС и његов харизматични лидер Виктор Орбан већ девет година непрекидно предводе Мађарску. Власт ФИДЕС-а увела је значајне промене у политику Мађарске према прекограничним Мађарима. Масо-

48 Члан 13, став 2, Устав Републике Србије, Службени гласник РС бр. 98/2006.

49 Pogonyi, Szabolcs (2017), *Extra-Territorial Ethnic Politics, Discourses and Identities in Hungary*, PALGRAVE – MACMILLAN, стр. 34.

ван пријем Мађара у држављанство Мађарске без обавезе промене пребивалишта, укључивање у политички живот Мађарске прекограничних Мађара, као и знатно проширени систем помоћи и донација Мађарима у суседним државама, главни су елементи нове политике Мађарске. Све споменуте мере су у највећој мери у пракси остварене и произвеле своје ефекте управо у случају Мађара у Србији, делимично и због изузетно благонаклоног односа Србије према овим мерама. Ове мере су већ сада произвеле значајне промене у троуглу Србија, Мађарска и Мађари у Србији. Мађари у Војводини, са једне стране, све више се укључују у политички живот Мађарске, показују све већу заинтересованост за учешће на изборима, Мађарску све више посматрају као своју државу, док се са друге стране јавља све већа пасивност и незаинтересованост Мађара у Војводини према политичком животу у Србији. Нови елементи у политици Мађарске према Мађарима у Србији су свакако успешни ако се они мере по броју нових држављана, регистрацији бирача за изборе у Мађарској, подршци ФИДЕС-у и Виктору Орбану, као и у погледу веће привржености локалних Мађара мађарском језику и култури.

Истовремено, друга страна медаље открива и одређене слабе тачке нових мера. Са једне стране, исте су се показале немоћним у погледу заустављања неповољних демографских процеса мађарске заједнице у Србији – и даље се смањује број новорођених Мађара а исељавање истих са вековних огњишта скоро да никада није било израженије него у последњих 5–6 година. Осим што нове мере нису успориле смањивање броја Мађара на простору Војводине (која узгред непрекидно траје већ четири деценије), оне никако не доприносе ни интеграцији Мађара у државу и друштво Србије. Гради се један паралелан свет са све мање мостова и прожимања.

Обновљена политика Мађарске према Мађарима у Србији представља прилично оригиналан одговор на стари изазов мултиетничности већине средњоевропских и балканских држава у сасвим измењеним околностима, у време глобализације економије и културе, у време снажних миграција становништва. Чак и у недостатку преко потребних социолошких истраживања у вези са ефектима ових мера, може се закључити да дугорочна стабилност међуетничких односа и преко потреба етничка толеранција на овом простору захтева да нови односи и нове политике постану предмет билатералног међудржавног уговора Мађарске и Србије, јер је постојећи из 2003. године превазиђен, нарочито променама које су уследиле након 2010. године.⁵⁰ И без двојног

50 О билатералном споразуму између Мађарске и Србије о заштити националних мањина види више у Беретка, Катинка (2018) Билатерални уговорни односи Србије са суседним државама у области заштите права националних мањина, ПРАВНИ ЖИВОТ, број 12/2018, стр. 263–279

држављанства сасвим је природно да Мађари у Србији имају одређени степен привржености и блискости држави Мађарској, но оно што је у новим околностима свакако потребно очувати то је принцип здраве равнотеже између припадности Мађарској држави и интеграције Мађара у Србији у државу и друштво Србије. И поред двојног држављанства, већина Мађара у Србији своју будућност види на простору где су рођени и они, и њихови преци, а већина најбољих спортиста Мађара у Србији и даље осваја трофеје у бојама репрезентације Србије.⁵¹ Принцип равнотеже захтева да то и у будућности остане тако.

SOVEREIGNTY, NATIONAL STATES, NATIONAL MINORITIES,
GLOBALIZATION – HUNGARY, HUNGARIANS IN SERBIA, SERBIA

Tamaš Korhec

*Faculty of Law and business Studies „Dr. Lazar Vrkatić“, Novi Sad
The Constitutional Court, Republic of Serbia*

Summary. Innovations in the policy of Hungary towards Hungarians (Magyars) in Serbia resulted in important changes in the triangle of State of Residence – national minority and Kin-state. The institute of dual citizenship, the inclusion of dual citizens into the political life of Hungary and the emerging new system of financial support that Hungary provides for Hungarians abroad, all constitute substantial novelties in the policy of Hungary towards ethnic Hungarians abroad. As a result of these new measures Hungarians in Vojvodina (Serbia) acquired the citizenship of Hungary and they are more and more involved in to the political life of Hungary. On the other hand, one can spot the ever growing passiveness of Hungarians in Serbia towards the political life of Serbia. Innovated policy of the Kin-state is beyond any doubt successful if measured by the number of new citizens, their growing inclusion in the political life of Hungary, support for FIDES party, such as in strengthened ties of local Magyars to their native language and culture. However, there are also some emerging shortcomings and dilemmas. These measures were insufficient in stopping the unfavorable demographic processes of Magyars in Serbia, migration from homeland is more intensive in recent years than ever before. Furthermore, new measures of the Kin-state are not fostering the integration of Hungarians to the Serbian State and Society. Construction of a parallel society is pending, without less and less bridges and contacts. Long standing stability of interethnic relations in the area requires that these new policies be the subject of a bilateral interstate agreement between Serbia and Hungary. The present bilateral agreement on the protection of national minorities from 2003 is very much outdated, mostly after the novelties invented by Hungary after year 2010. Furthermore, it would be desirable to find a balance between the vicinity of Hungarians in Serbia and Hungary and the integration of Magyars to the Serbian society.

Keywords: Hungary, Serbia, dual citizenship, kin-state, minority rights

51 Од данас активних врхунских спортиста Мађара који наступају за репрезентацију Србије у олимпијским дисциплинама довољно је споменути рваче Виктора Немеша и Себастијана Нађа, дизача тегова Тамаша Кајдочија, тенисера Ласла Ђереа, столно-тенисерке Аниту Максоти и Викторију Тружински, пливача Чабу Силађија итд.

